

«Θάνατος» και «γέννηση» η κρίση*

Δημοσιογράφος: Καθημερινά, πριν από κάποιους μήνες, έφταναν μηνύματα για την παγκόσμια οικονομία, την κρίση, το βάθος και τις συνέπειές της. Τελευταία, σε καθημερινή πάλι βάση, πυκνώνουν οι εκτιμήσεις για ανάκαμψη, για την αρχή του τέλους. Ποια είναι η δική σας εκτίμηση;

Χ. Β.: Η έννοια της οικονομικής κρίσης είναι σύμφυτη με τη διαδικασία εξέλιξης του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Δεν πρέπει να την αντιλαμβανόμαστε σαν κάτι που «έπεσε ξαφνικά από τον ουρανό» και, μάλιστα, «χωρίς κανέναν λόγο».

Η κρίση ενός κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, όπως μας έχει διδάξει επί μακρόν η οικονομική ιστορία, εκδηλώνεται είτε στο επίπεδο των μηχανισμών ρύθμισής του είτε στο επίπεδο του συνολικού καθεστώτος συσσώρευσης που το διέπει είτε συγχρόνως και στα δύο αυτά επίπεδα μαζί.

Φυσικά, όλες οι κρίσεις δεν έχουν το ίδιο βάθος, δεν είναι το ίδιο οδυνηρές σε κοινωνικούς όρους ούτε και οδηγούν στο ίδιο εύρος μεταβολών.

Μα σε τελική ανάλυση, η ίδια η κρίση πάντα είναι μια απαραίτητη δομικά φάση – μια φάση οργανική κι αναπόδραστη–

* Συνέντευξη στην εφημερίδα *ΜΕΤΡΟ*. Δημοσιεύτηκε στις 15/9/2009.

κατά την οποία ένα οικονομικό σύστημα αντιμετωπίζει είτε τον οριστικό του ιστορικό κορεσμό και τη συνολική υπέρβασή του είτε καταφέρνει να επαναπροσδιορίσει τα όρια και τις προοπτικές του: δεν γίνεται αλλιώς.

Κατ' αυτό τον τρόπο, εκτιμώ πως την κρίση πρέπει να την αντιλαμβανόμαστε πάντα, συγχρόνως, και ως «θάνατο» αλλά και ως «γέννηση»: ως θάνατο ορισμένων συστατικών του «παλαιού», αλλά και ως γέννηση πολλών στοιχείων του «νέου» που έρχεται.

Γι' αυτό και μου φαίνεται εντελώς λάθος να αντιλαμβανόμαστε και την παρούσα κρίση ως κάτι μονοδιάστατα αρνητικό, όπως ιδιαιτέρως συνήθως γίνεται στα πλαίσια της «κυρίαρχης νοοτροπίας» της κοινωνίας μας: κι αυτό τουλάχιστον στο βαθμό που δεν επιθυμούμε να διέπει ρητά τη σκέψη μας ένα κλειστό πνεύμα συντηρητισμού, με την έννοια της άκριτης «λατρείας του χθες» και το οποίο –όπως και να το κάνουμε– δεν μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί ιδανικό.

Βέβαια, δεν υποστηρίζω πως αυτό το νέο που φαίνεται να έρχεται θα έχει μονάχα θετικές πλευρές, για όλους και στον ίδιο βαθμό. Κάθε άλλο.

Και εδώ ακριβώς βρίσκεται, σύμφωνα με την άποψή μου, το ουσιώδες πολιτικό διακύβευμα της παρούσας εποχής: πώς μπορούμε –και πόσο μπορούμε– να αντλήσουμε μέσα από αυτήν τη βαθιά κρίση το μεγαλύτερο δυνατό όφελος ως κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, για το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπων στη χώρα μας αλλά και στον πλανήτη ολόκληρο;

Τα δεδομένα των τελευταίων μηνών και έως σήμερα με πείθουν πως η εξελικτικά παγκοσμιοποιούμενη διεθνής οικονομία περνάει μια κρίση ουσιώδους δομικού μετασχηματισμού: όχι μια κάμψη συγκυριακή κι εύκολα αντιμετωπίσιμη

με βάση τα «παλαιά εθνοκεντρικά εργαλεία» της κεϋνσιανής λογικής μακροοικονομικής διαχείρισης.

Κάτω, δε, από την επιφάνεια της συγκυριακής καθίζησης ο ίδιος ο σύγχρονος παγκοσμιοποιούμενος καπιταλισμός δείχνει να αλλάζει, πλέον, δραστικά.

Δεν θεωρώ καθόλου απίθανο, στο αμέσως προσεχές μέλλον, να εκδηλωθούν σαφείς τάσεις ανάκαμψης σε κάποιες κρίσιμης σημασίας και μεγέθους εθνικές οικονομίες (οι ΗΠΑ και η Κίνα φαίνονται οι πιο αρμόδιες πρωταγωνίστριες σήμερα για κάτι τέτοιο), τάσεις που φυσικά θα διαχυθούν –σε κάποιο βαθμό, τουλάχιστον– στο διεθνές οικονομικό σύστημα δημιουργώντας πολλές «σπίθες αισιοδοξίας».

Μα δεν νομίζω πως αυτό το κύμα ανάκαμψης θα είναι, τόσο εύκολα, η «αρχή του τέλους» της κρίσης, όπως το θέσατε προηγουμένως στην ερώτησή σας. Έχουμε μπροστά μας δρόμο.

Δυστυχώς ή ευτυχώς –προσωπικώς, κλείνω προς το δεύτερο– δεν μιλάμε για μια «απλή γρίπη» του παγκόσμιου καπιταλισμού αλλά, μάλλον, για «γεννητούρια» ενός ποιοτικά διαφοροποιημένου καπιταλισμού.

Δ.: Για την ελληνική οικονομία σε μακρο-οικονομικό επίπεδο, πώς βλέπετε να διαμορφώνεται η κατάσταση; Υπάρχει ορατή έξοδος από το τούνελ;

Χ. Β.: Η μακρο-οικονομική διαχείριση στην Ελλάδα –σχεδόν εκ παραδόσεως– είναι αναποτελεσματική και «στρουθοκαμηλίζουσα». Το παλιό δόγμα του «Τσοβόλα Δώσ' τα Όλα» βρίσκει δυστυχώς τον τρόπο να επιβάλλεται καθ' ολοκληρία, αμέσως ή εμμέσως, στους ασκούντες την οικονομική πολιτική και σήμερα. Σύμφωνα με την αντίληψή μου, το πρόβλημα των παραδοσιακά μεγάλων δημόσιων ελλειμμάτων –και του επα-

κόλουθου «αιματηρού», στην εξυπηρέτησή του, δημόσιου χρέους μας- δεν οφείλεται τόσο στην ανεπάρκεια των φορολογικών εσόδων αλλά στην ιδιαιτέρως πλημμελή και «ψηφοθηρική» διαχείριση των εξόδων του εθνικού προϋπολογισμού μας. Εντέλει, δεν μας χρειάζονται τόσοι νέοι φόροι, αλλά σημαντικότερο συμμάζεμα και ριζική επανεστίαση των δημόσιων δαπανών μας. «Μυστηριωδώς» το μακρο-οικονομικό πρόβλημα του εθνικού προϋπολογισμού στην Ελλάδα υπάγεται, κυρίως, στη θεματική του «Πολιτικού μας Management». Έχω πολλές φορές την αίσθηση πως οι δημόσιες δαπάνες συχνά οδηγούνται σε εντελώς ανούσιες χρήσεις, μέσα από μια εντελώς αποσπασματική λογική ψηφοθηρικών και συντεχνιακών προτεραιοτήτων, αφήνοντας τεράστια κενά στην ουσιώδη και συνεκτική δημόσια παρέμβαση που έχει, επιτέλους, ανάγκη ο τόπος.

Τα βαθιά διαρθρωτικά προβλήματα και οι ποικίλες παθογένειες του εθνικού μας κοινωνικο-οικονομικού συστήματος καθιστούν, επίσης, πολύ πιθανόν το ενδεχόμενο η ουσιώδης και διατηρήσιμη ανάκαμψη της οικονομίας μας να καθυστερήσει ιδιαιτέρως πολύ, έναντι των άλλων Ευρωπαϊών εταίρων μας.

Όσο για την έξοδο από το τούνελ που με ρωτάτε, έτσι όπως πηγαίνουμε, είναι η αλήθεια πως κάτι βλέπω σαν φως. Όμως δεν είμαι βέβαιος αν πρόκειται για την έξοδο ή για έναν άλλο συρμό, στις ίδιες ράγες και σε αντίθετη κατεύθυνση.

Δ.: Πριν την παγκόσμια κρίση και πάλι υπήρχε πρόβλημα στην ελληνική οικονομία. Τελικά τι φταίει στην Ελλάδα; Υπάρχει «μυστικό» για μια ισορροπημένη οικονομική πολιτική;

Χ. Β.: Στην Ελλάδα –όπως και σε αρκετές άλλες χώρες φυσι-

κά, ας πούμε, «ενδιάμεσου επιπέδου ανάπτυξης»– λείπουν οι αναγκαίοι λειτουργούντες θεσμοί που αποτελούν πάντα τη βάση για μια μακρόπνοη και ισορροπημένη κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη. Πίσω από το θεσμικό έλλειμμα βρίσκεται, βέβαια, το έλλειμμα της πολιτικής και στη ρίζα του πολιτικού ελλείμματος βρίσκεται αυτό που συνήθως ονομάζουμε «η νοοτροπία μας».

Βέβαια, παρότι αυτή η έννοια έχει μεγάλη ερμηνευτική ικανότητα συνήθως κακοποιείται βάνουσα.

Πρώτα απ' όλα, «η νοοτροπία μας» δεν είναι κάτι το μονοσήμαντα «άσπρο» ή «μαύρο» ούτε είναι κάτι το στατικό. Θέλουμε δεν θέλουμε «η νοοτροπία μας» αλλάζει: κάποιιοι, με τους οποίους δεν πολυσυμφωνώ, θα έλεγαν εδώ, φυσικά, «μας την αλλάζουν».

Μα, έτσι ή αλλιώς, οφείλουμε να κατανοήσουμε πως «η νοοτροπία μας» μεταβάλλεται διαχρονικά, έστω και ασυναίσθητα.

Στις μέρες μας, εν μέσω κρίσης, εκτιμώ πως μία από τις σημαντικότερες προβληματικές για την κοινωνία μας, στο επίπεδο της μετεξέλιξης της ίδιας της «νοοτροπίας της», καθίσταται η επαναδιαπραγμάτευση και η επανεξισορρόπηση σε ένα νέο επίπεδο μεταξύ, πρώτον, του κυρίαρχου καταναλωτικού μας προτύπου και, δεύτερον, του ευρέως ακολουθούμενου παραγωγικού μας προτύπου.

Πλέον πρέπει να γίνει αντιληπτό πως δεν μπορούμε να απαιτούμε να ζούμε με «προωθημένα δυτικά» standards και να συνεχίζουμε να παράγουμε με «παρωχημένα ανατολικά».

Αν όντως θέλουμε εμείς οι Έλληνες να ζούμε σαν τους «δυτικοευρωπαίους» –και δεν θέλω να νομίσετε πως θεωρώ καθόλου αυτονόητη την απάντηση–, σε επίπεδο ποσότητας και

ποιότητας συνολικών παροχών και ευκαιριών ζωής, οφείλουμε να μάθουμε να δουλεύουμε, να λειτουργούμε και να παράγουμε, επιτέλους, σαν κι αυτούς και στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα μας.

Δεν χωρά αμφιβολία πως, συνολικότερα, το κοινωνικο-οικονομικό μας σύστημα έχει σοβαρό πρόβλημα ανταγωνιστικότητας: αλλά ακόμα βαθύτερα μού φαίνεται πως φέρουμε και το πρόβλημα του «οράματός μας για το μέλλον».

Ξέρουμε άραγε ως κοινωνία τι είδους «αύριο» επιθυμούμε πραγματικά;

Το έχουμε πολιτικά, ως κοινωνία, συλλογιστεί κάτω από το φως της τρέχουσας παγκόσμιας κρίσης; Δεν νομίζω.

Κι όμως θεωρώ πως είναι πλέον απολύτως αναγκαίο να μάθουμε να βλέπουμε τον κόσμο μας διαφορετικά. Και σε αυτό το επίπεδο χρειάζονται, εκτιμώ, βαθιές αλλαγές στην κοινωνία μας. Κι εδώ ο θεσμός της Παιδείας –στην ουσία του όρου, ως μηχανισμός καλλιέργειας κυρίως νέων ερωτημάτων παρά μονοδιάστατης παροχής τετριμμένων απαντήσεων– αποκτά κομβική σημασία: όπως και ο ρόλος του εκπαιδευτικού –σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης– μου φαίνεται απολύτως κρίσιμος και με ανάγκη ουσιώδους υποστήριξης και όχι μόνο στα λόγια.

«Μα πού καιρός για τέτοιου είδους πολιτική, εν μέσω κρίσης;» θα μου πείτε.

Μα για μένα μονάχα πάνω σε μια τέτοια «νέα ισορροπία» μπορεί να στηριχθεί και μια νέας λογικής οικονομική πολιτική στην Ελλάδα: με εστίαση όχι πλέον στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα· όχι πλέον στη συγκυριακή και βραχύπνοση αντιμετώπιση των προβλημάτων αλλά στη διαρθρωτική θεραπεία των αδυναμιών του κοινωνικο-οικονομικού μας συστήματος·

όχι πλέον στο βόλεμα των ψευδο-αδυνάτων αλλά στην ενίσχυση των δημιουργικών· όχι πλέον στην παροχή της «θεσούλας στο Δημόσιο» εις βάρος των υπολοίπων αλλά στη στήριξη της εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας, της τεχνολογίας και της επιστήμης.